

Що стримує зростання малого бізнесу в Україні?

Основні перешкоди та шляхи їх подолання

Малий та середній бізнес є фундаментом для сучасної держави. Він підвищує ефективність економіки, забезпечує зайнятість населення та соціальну стабільність. Тому рівень розвитку малих та середніх підприємств (МСП) використовується в якості показника сталого економічного розвитку держави.

В Україні, за даними Держстату, кількість підприємств малого та середнього бізнесу станом на 01.01.2017 складала 305 897 одиниць - 99,9% від загальної кількості підприємств. При цьому мікропідприємства формували 80,8% від загальної кількості компаній, малі -14,2%, а середні підприємства - 4,9 %¹. Крім того, на початок поточного року, за інформацією [песурсы Opendatabot](#) було зареєстровано понад 2 млн. фізичних осіб – підприємців (ФОП). Але після прийняття змін до закону “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування” в грудні 2016 року (відповідно до яких підприємства зобов’язали сплачувати єдиний соціальний внесок навіть при відсутності прибутку), почалось масове закриття неактивних ФОПів, що тривало до кінця березня 2017 року. В результаті на даний час (станом на 26.07.2017) кількість працюючих ФОПів складає 1 764 853.

Наведені дані свідчать про те, що кількість приватних підприємців та невеликих компаній в Україні достатньо велика. Питома вага обсягів реалізації продукції суб’єктів МСБ та доданої вартості МСП також співставна з європейськими країнами. За результатами 2016 обсяги реалізації продукції МСБ сформували 61,6% від загального обсягу. При цьому на середні підприємства припадає 41,9% обсягів від реалізації, на малі -12,8%, а на мікропідприємства-6,9%. А додана вартість² підприємств МСБ за результатами 2015 року склала 56,9% від загальної доданої вартості. Відмінність від країн ЄС спостерігається лише в розподіленні доданої вартості за розміром підприємств МСБ. Так, в ЄС мікропідприємства генерують понад 20% доданої вартості, а малі та середні - біля 18%. А в Україні основну часту доданої вартості (41,2%) формують середні підприємства. На малі

¹ Відповідно до ст 55.3 Господарського кодексу, до малих та середніх підприємств належать суб’єкти господарювання, річний дохід яких не перевищує 50 млн євро, а чисельність працівників не перевищує 250 осіб. МСП поділяються на мікропідприємства, малі підприємства та середні підприємства залежно від чисельності працівників та річного доходу. Мікропідприємства – це ті, у яких працює до 10 осіб та річний дохід яких не перевищує 2 млн євро. Малі підприємства – це ті, де працює від 11 до 50 осіб і річний дохід яких не перевищує 10 млн євро. Середні підприємства – це ті, де працює від 51 до 250 осіб та річний дохід яких не перевищує 50 млн євро.

² Додана вартість – це валова продукція підприємства (або ринкова ціна випущеної продукції) за мінусом поточних матеріальних витрат, але з включенням в неї відрахувань на амортизацію.

припадає 10,9%, а на мікропідприємства - лише 4,8%, що свідчить про низьку ефективність роботи мікропідприємств.

Крім того, суттєва частина суб'єктів малого та середнього бізнесу спеціалізується на торгівлі (60% ФОПів та 27% підприємств за даними Держстату за 2016 рік). На сільському та рибному господарстві спеціалізуються 14,7% підприємств МСБ, а в промисловості працюють всього 12,7% невеликих компаній.

Виходячи з вищенаведеного, для підвищення внеску МСБ в економіку України, на даний час необхідно зосередитись на підвищенні рівня доданої вартості МСП (особливо-мікропідприємств) та збільшенні кількості компаній, що займаються виробництвом, в тому числі, впроваджують інноваційні продукти та технології.

Що ж заважає належному розвитку малого бізнесу в Україні та які потрібні стимули для зацікавлення підприємців виробництвом вітчизняної продукції та впровадженням інноваційних технологій? Частково відповіді на ці запитання можна знайти в результатах [опитування представників малого та середнього бізнесу](#), які щорічно проводяться в рамках Програми USAID "Лідерство в економічному врядуванні" (ЛЕВ) з метою оцінки ділового клімату України. За результатами останнього оприлюдненого звіту, що охопив судження понад 1800 представників МСБ, серед факторів, що негативно впливали на розвиток бізнесу протягом 2016 року, найбільш часто згадувався брак попиту на продукцію МСП (59% опитаних). На другому місці - нестабільна політична ситуація (на неї вказали 44% респондентів). На високі податки скаржились 35% представників бізнесу (на сплату податків у 2016 році МСП витратили в середньому 24,9% доходу); на обтяжливе податкове адміністрування - 27%, на інфляцію та часті зміни економічного законодавства - 26%. Високий регуляторний тиск та корупцію в якості перешкод згадали 23% опитуваних, війну на Сході - 20%. Низька доступність кредитів та високі ставки хвилювали, відповідно, 19% та 17% представників МСБ. З повним ренкінгом факторів, що гальмували розвиток МСБ протягом 2016 року, можна ознайомитись в додатку до даного матеріалу.

Аналізуючи відповіді респондентів щодо необхідних змін, можна зробити висновок, що представники МСБ переважно очікують від держави не стільки прямої фінансової підтримки, скільки створення сприятливих умов для розвитку бізнесу. Саме таку відповідь надали 77% опитаних. Серед необхідних заходів представники бізнесу найчастіше називають дерегуляцію та спрощення податкового адміністрування (на це вказують понад 80% респондентів). Крім того, для 78% респондентів актуальним є створення єдиного інформаційного ресурсу, на якому можна дізнатись про умови ведення бізнесу та зміни законодавства. Важливим є також підтримання рівних умов ведення бізнесу для всіх суб'єктів бізнесу незалежно від виду діяльності (на це наголошують 74% опитаних). Більшість респондентів (67%) вважають необхідним реформування податкової служби та перетворення її в сервісну службу для платників податків, а 65% очікують переведення адміністративних послуг в електронний формат.

В якості доповнення до щорічних опитувань, в другому кварталі 2017 року було проведено [опитування учасників публічних заходів USAID ЛЕВ](#). В ньому взяли участь 75 осіб: члени бізнес – асоціацій, представники місцевої влади та органів місцевого самоврядування, науковці та фахові експерти. Процент відповідей з виділенням певних проблем дещо відрізняється від результатів опитування серед підприємців, але значна частина перешкод, що є найбільш важливими, присутня в результатах обох опитувань. Так, за результатами опитування учасників публічних заходів, до найбільш важливих проблем у веденні бізнесу опитані віднесли: корупцію (на неї вказали 65% респондентів), низьку доступність та високі ставки кредитів (44%), високі ставки податків (44%) та високий регуляторний тиск (43%). Близько 40% опитаних учасників вказують на складне податкове адміністрування та нестабільну політичну ситуацію. Понад третини опитаних також зазначили, що розвитку бізнесу заважають недостатній попит та неефективність державного апарату.

Перелік важливих заходів державної політики для сприяння розвитку МСП, сформований за результатами опитування учасників публічних заходів USAID, переважно співпадає з побажаннями представників МСБ, висловленими в рамках щорічного опитування. Так, в якості основних кроків, респондентами найчастіше згадувалось зменшення кількості документів, необхідних для ведення підприємницької діяльності, спрощення податкового адміністрування та перетворення Державної фіскальної служби на сервісну службу для платників податків. Крім того, значна кількість респондентів вважає важливим створення єдиного інформаційного ресурсу для підприємців та переведення надання адміністративних послуг в електронний вигляд.

Як простежується з вищенаведених даних, серед інших чинників, вагомою перешкодою для розширення діяльності підприємств залишаються недостатні фінансові можливості. Проблеми з браком фінансуванням для розвитку бізнесу актуальні для 44% МСП, в першу чергу-для малих підприємств. Також це є найбільш поширеною проблемою, що стримує вихід підприємств на закордонні ринки (про це згадали 26% опитаних).

Підтверджують наявність цієї проблеми й результати опитування [щодо ділових очікувань підприємців](#), проведеного НБУ протягом другого кварталу 2017 року. Виходячи з результатів опитування, від браку обігових коштів потерпають 33% середніх підприємств та 36% малих. А на обмежені можливості отримання кредитів скаржаться 14,8% малих підприємств та 17,7% середніх. Основним чинником, що примушує підприємства відмовлятися від банківського кредитування є високі ставки (їх згадують 67% малих та 65% середніх підприємств). Друга за розповсюдженістю причина - надмірні вимоги до застави(на неї вказали 40% представників малих підприємств та 39% середніх).

Одним з варіантів вирішення проблеми з вартістю ресурсів є отримання фінансування в рамках міжнародних донорських програм. За програмами підтримки малого та

середнього бізнесу працюють Німецько-Український фонд, ЄБРР, Європейських банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк, USAID, Європейський фонд для Південно-Східної Європи тощо.

Крім перешкод розвитку МСБ, що були озвучені представниками малого та середнього бізнесу в процесі проведення опитувань, експерти виокремлюють ще декілька важливих проблем.

Наприклад, в [аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень](#), крім вищевикладених проблем, згадуються наступні фактори, що гальмують розвиток МСБ:

- низький рівень захищення прав власності, що спричиняє численні випадки рейдерства та утримує підприємців від збільшення масштабу бізнесу ;
- недосконалість законодавства, що дає можливість неоднозначного тлумачення правових норм , внаслідок чого прийняття судового рішення залежить від кваліфікації судді та його схильності до застосування тих чи інших норм;
- неефективний розподіл ресурсів, виділених на підтримку розвитку МСБ, внаслідок відсутності належного механізми оцінки впливу цієї допомоги на розвиток економіки в цілому.

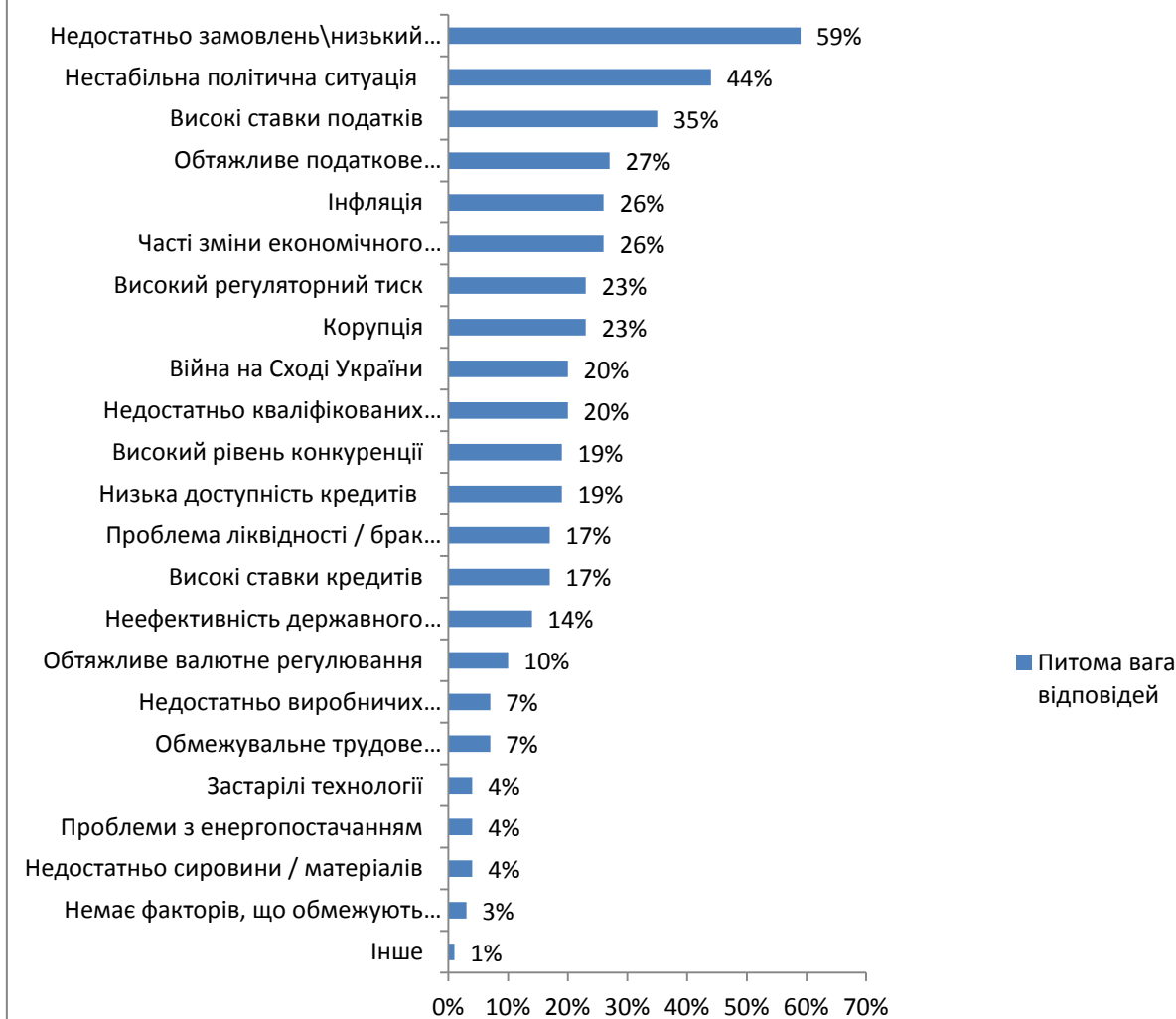
Крім необхідності подолання проблем, наведених в аналітичній записці, в якості заходів, що покликані збільшити виробництво вітчизняної продукції та активізувати впровадження інноваційних технологій, фахівці Інституту стратегічних досліджень, в тому числі пропонують наступне:

- посилення стимулів суб'єктів підприємництва до інвестиційно-інноваційної активності шляхом збільшення обсягів держзамовлення у інноваційно -активних МСП;
- запровадження механізму виділення частки надходжень від суб'єктів МСП на фінансування грантів з розробки та запровадження виробництва інноваційної продукції (товарів, послуг);
- державна підтримка та фінансування створення регіональних та місцевих інвестиційно-інноваційних кластерів за участю суб'єктів МСП у базових видах економічної діяльності та пріоритетних сферах економіки;
- зростання капіталізації системи фінансово-кредитного та інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності;
- розвиток інформаційного та консалтингового супроводу інвестиційно-інноваційної активності;
- надання населенню консультаційної підтримки щодо започаткування власного бізнесу.

Більшість з вищенаведених заходів, спрямованих на сприяння розвитку МСБ, знайшли своє відображення в Стратегії розвитку МСБ до 2020 року, що була затверджена КМУ 24.05.2017. Документ передбачає дерегуляцію малого й середнього бізнесу, полегшення доступу до фінансування, стимулювання інтересу до підприємництва та інноваційної діяльності, а також залучення суб'єктів МСБ до зовнішньоекономічної діяльності.

Перший крок зроблено – стратегія розвитку сформована та затверджена. Але для подолання існуючих проблем та досягнення поставлених цілей наступним етапом має стати послідовна реалізація цієї стратегії на практиці.

**Перешкоди, що обмежували зростання МСП в 2016 р
(за результатами опитування підприємців в рамках Програми USAID
"Лідерство в економічному врядуванні (ЛЕВ)")**

Сума відсотків є більшою ніж 100%, оскільки респонденти мали можливість вибирати декілька відповідей.